

Od Bible až po beatniky. Dějiny literárního překladu ve střední a východní Evropě

Kateřina Drsková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ústav romanistiky
kadr@ff.jcu.cz

V oboru dějin překladu se kromě publikací shrnujících výsledky individuálního výzkumu s často úzce vymezeným předmětem zkoumání (tím může být například historie překladů konkrétního literárního textu do určitého jazyka, recepce překladové literatury v dané cílové kultuře v určitém období či dílo individuálního překladatele) v posledních letech objevují i velkoryse pojaté kolektivní práce. Jako příklad lze uvést pětisvazkovou *The Oxford History of Literary Translation in English* (Oxford University Press, Oxford 2005–2010) či čtyřsvazkovou *Histoire des traductions en langue française* (Verdier, Lagrasse 2012–2019). Ve francouzském nakladatelství Presses universitaires de Rennes pak vyšla v loňském roce monografie *Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane. Des origines à 1989*. Tato kolektivní práce je pozoruhodná — a poměrně ojedinělá — snahou dát studiu dějin překladu nadnárodní rozměr a zmapovat dějiny literárního překladu v mnohojazyčném areálu. V souladu s aktuálními trendy v translatologii je zaměřena na kulturní úlohu překladu a na jeho neodmyslitelné se-pětí nejen s dějinami jazyka a literatury, ale také s dějinami náboženskými, společenskými a politickými.

Publikace vznikla za přispění dvaceti šesti autorů ze zemí zahrnutých do zkoumaného prostoru, vesměs univerzitních odborníků na literaturu, translatologů, překladatelů. Práci tohoto mezinárodního kolektivu řídili Antoine Chalvin, Jean-Léon Muller a Marie Vrinat-Nikolov z pařížského institutu pro studium východních jazyků a kultur INALCO a Katre Talviste z univerzity v Tartu v Estonsku. Výsledkem jejich spolupráce není publikace složená monotematických z kapitol, za něž by odpovídali jednotliví autoři, nýbrž syntetická práce založená na podkladech poskytnutých jednotlivými přispěvateli.

Jak už bylo naznačeno, monografie vychází z areálově pojatých dějin překladu.¹ Oblast zkoumání je tedy v první řadě vymezena prostorově a k tomuto základnímu rozměru se dále přidává vymezení časové. Sledovaný dějinný úsek začíná 9. stoletím n. l.,

---

1 A. Chalvin se za tímto účelem pokusil o návrh metodologie již ve své studii *Comment écrire une histoire aréale de la traduction?* In: Chalvin, Antoine — Lange, Anne — Monticelli, Daniele (eds.): *Between Cultures and Texts: Itineraries in Translation History = Entre les cultures et les textes: itinéraires en histoire de la traduction*. Peter Lang, Frankfurt am Main 2011, s. 77–86.

kam se datují první dochované překlady, a končí rokem 1989. Je ovšem třeba dodat, že prostorové vymezení areálu není čistě geografické či geopolitické, další parametr, kterým je zásadně určen, je jazykový, resp. jazykově-kulturní. Sousloví „Europe médiane“ ve významu, v němž je tu použito, se poněkud vzpírá přímočarému překladu do češtiny, jelikož autoři monografie jím označují prostor mezi světem germanofonním na jedné a rusofonním na druhé straně a zahrnují do něj prostor jazyků a kultur západoslovanských a jihoslovanských, ukrajinštiny, jazyků ugrofinských a baltských, albánštiny a rumunštiny. Do studie je tak celkem pojato šestnáct národních jazyků (albánština, bulharština, čeština, estonština, finština, chorvatština, lotyštiny, litevština, maďarština, makedonština, polština, rumunština, srbština, slovenština, slovinština, ukrajinština), stranou však musela být ponechána např. běloruština a různé minoritní jazyky (jidiš, rusínština, lužická srbština aj.).

Vymezený prostor je nejen souvislý v zeměpisném slova smyslu, ale autoři jej především chápou jako spojitý z hlediska kulturního, v souladu s přesvědčením, že navzdory kulturní rozmanitosti se zde po staletí utvářela společná, vpravdě evropská identita („une culture polyphonique proprement européenne“)² založená na sdílených kulturních hodnotách a referencích, k jejímž vzniku přispěl rozhodujícím způsobem také literární překlad umožňující oběh textů, myšlenek a estetických podnětů. Navzdory jazykové rozmanitosti zde existují analogie v překladové praxi a v kulturní funkci literárního překladu. Jednak byl rozvoj dotčených jazyků v počátcích podněcován překlady náboženských textů, zejména Bible. Dále hnutí, která vedla ke vzniku příslušných národních států, proběhla ve všech zemích relativně pozdě, v 18. a 19. století. Tyto země se rovněž vždy nacházely na periferii kulturních a myšlenkových proudů, jejichž centrum pro ně povětšinou představovala západní Evropa, a příslušné národní literatury se rozvíjely za výrazného přispění překladů. A v neposlední řadě se tyto země po druhé světové válce ocitly téměř všechny ve sféře vlivu SSSR a do roku 1989 zažívaly nějakou formu totalitního režimu. Tyto charakteristiky považují autoři za zásadní faktory, které v historické perspektivě jednak vymezený prostor spojují, jednak ho zároveň odlišují jak od západní Evropy, tak od rusofonní oblasti na východě.

V takto definovaném areálu je pak předmětem zkoumání jednak překladatelská činnost spojená s literárním překladem (kdo překládá, co a jak se překládá), jednak kulturní úloha překladu. Pozornost je soustavně zaměřena na tři aspekty, jimiž jsou překladatelé, korpus překladových textů a vývoj způsobu překládání a teoretického myšlení o překladu. V potaz je přitom brán vliv překladu na jazyk, na literaturu a na společnost.

Všechna tato metodologická východiska jsou koncizně formulována v pětistránkovém úvodu (s. 7–11). Svazek je dále rozčleněn do čtyř částí uvedených připomenutím historického kontextu, které odpovídají významným vývojovým etapám dějin literatury a literárního překladu napříč vymezeným prostorem. První část je věnována překladu náboženských textů (s. 13–70), druhá vlivu překladu na vznik světské literatury (s. 71–183), třetí literárnímu překladu v kontextu moderny (s. 185–250) a čtvrtá literárnímu překladu v období totality (s. 251–363). Protějškem ke krátkému, ale výstižnému úvodu je stručný osmistránkový závěr, který shrnuje nejdůležitější poznatky

2 Citace z textu na zadní straně obálky.

vyplývající ze studie (s. 365–372). Práci doplňuje užitečný seznam jmen zmiňovaných měst v několika jazykových verzích, série map střední a východní Evropy v různých historických obdobích od Velkomoravské říše až po šedesátá léta 20. století, souhrnná bibliografie a abecední rejstřík vlastních jmen osob.

Monografie *Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane. Des origines à 1989* je v mnoha ohledech zajímavou a podnětnou četbou, nepochybně schopnou oslovit široké spektrum čtenářů z řad odborné veřejnosti i vysokoškolských studentů z různých společenskovedních oborů. Zvolený přístup totiž umožnil obsáhnout dějiny literárního překladu na poměrně rozsáhlém území ve značném časovém rozpětí s přihlédnutím k celé řadě faktorů. Aniž by autoři opomíjeli odlišnosti a specifika jednotlivých jazyků a literatur, snažili se postihnout také podobnosti a paralely mezi nimi, a to nejen pokud jde o již zmíněné působení překladů na rozvoj evropských jazyků a jejich psaných literatur, o roli překladu v národněobrozeneckých hnutích, o teoretické problémy a otázky kladené v souvislosti s překladem či o vztah k západním literaturám, ale také co se týče překladové praxe, vstupu žen do překladatelské profese, společenského uznání překladatelů, jejich vzdělávání, postavení překladů na knižním trhu, cenzury apod.

Díky tomu kniha čtenářům předestírá komplexní obraz rozmanitých literárních, kulturních, náboženských, společenských a historicko-politických souvislostí střední a východní Evropy, na kterých se literární překlad v průběhu času významně podílel. A přesvědčivě tak ilustruje myšlenku francouzského lingvisty, básníka a překladatele Henriho Meschonnicca citovanou v samém úvodu, jež by mohla být mottem této knihy: „L'Europe est née de la traduction et dans la traduction“ (s. 7) — tedy „Evropa se zrodila z překladu a v překládání“.

Z českého pohledu je na studii zajímavé mimo jiné i to, že umožňuje si uvědomit, jak i každá „malá“ evropská literatura je, navzdory svým specifickým, perifernímu postavení a převážně receptivnímu vztahu ke světovým literaturám, ve všech obdobích svých dějin účastna obecnějších překladových tendencí daného kulturního prostoru, a to i v nelehkých časech uzavřených hranic Evropy rozdělené železnou oponou. Český překlad této knihy by jistě byl záslužným a přínosným, ovšem zároveň náročným počinem.

Na závěr nutno poznamenat, že monografie je i přes značnou komplexnost problematiky díky svému vhodnému rozvržení velmi přehledná. Pouze poněkud překvapuje absence resumé v některém dalším světovém jazyku, u takového typu publikace očekávatelného.

AD:

Antoine Chalvin — Jean-Léon Muller — Katre Talviste — Marie Vrinat-Nikolov (eds.): *Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane. Des origines à 1989*. Presses universitaires de Rennes, Rennes 2019. 433 s.